

Leonard Smółka

Rola prasy i czasopiśmiennictwa w kształtowaniu polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 17/3, 119-127

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROLA PRASY I CZASOPISMIENICTWA
W KSZTAŁTOWANIU POLSKIEJ MYŚLI POLITYCZNEJ
XIX I XX WIEKU

Staraniem Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego i Komisji Nauk Humanistycznych wrocławskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk w zamku książąt oleśnickich odbyło się dwudniowe sympozjum (10—11 czerwca 1977 r.) o charakterze ogólnopolskim. Głównym jego celem było przedyskutowanie podstaw metodologicznych tematu badawczego i sprawdzenie ich w świetle analizy wybranych tytułów prasowych. Pierwszemu zagadnieniu poświęcone były dwa referaty: dr hab. A. Paczkowskiego *Badania historyczno-prasowe w zastosowaniu do badań nad dziejami polskiej myśli politycznej XIX i XX w. Kilka uwag metodologiczno-metodycznych* i dra W. Władyki *Stan badań nad historią prasy a badania dziejów polskiej myśli politycznej*. Analiza wybranych tytułów prasowych z punktu widzenia tematu badawczego sympozjum była przedmiotem pięciu kolejnych referatów: doc. J. Myślińskiego (o polskich czasopismach socjalistycznych przed 1918 r.), dra A. Juzwenki (o „Przedświcie”), prof. R. Wapińskiego (o „Przeglądzie Wszechpolskim”), prof. W. Wrzesińskiego (o „Dzienniku Poznańskim”) i dr S. Lewandowskiej (o polskiej prasie konspiracyjnej z lat drugiej wojny światowej).

Obrady zostały otwarte przemówieniami powitalnymi dyrektora IH Uniwersytetu Wrocławskiego prof. W. Wrzesińskiego i przewodniczącego KNH wrocławskiego Oddziału PAN prof. M. Jakóbca. Z kolei kierownik Zakładu Historii Polski i Powszechnej XX w. IH Uniwersytetu Wrocławskiego prof. H. Zieliński poinformował uczestników sympozjum o charakterze spotkania w szerszym kontekście badań nad dziejami polskiej myśli politycznej XIX i XX w., zapoczątkowanych w 1971 r. w IH Uniwersytetu Wrocławskiego.

Formułując cele badań prof. H. Zieliński zwrócił uwagę na potrzebę zbadania mechanizmów powstawania, kanałów rozpowszechniania i społecznego odbioru myśli politycznej, dalej na konieczność wypracowania metod i sposobów wymierzania roli prasy i czasopiśmiennictwa w tej dziedzinie oraz uchwycenia roli literatury pięknej, malarstwa itp. w kształtowaniu postaw politycznych, w ich przyjmowaniu. W tym nowym

aspekcie badań nad dziejami polskiej myśli politycznej XIX i XX w. sympozjum oleśnickie miało odegrać rolę konsultacyjną przedstawiciele wszystkich zainteresowanych ośrodków krajowych.

W referacie dr hab. A. Paczkowskiego zwrócono uwagę na szczególną przydatność prasy dla badań nad myślą polityczną, jeśli chodzi o: 1) uchwycenie dynamiki ewolucji jakiegoś systemu poglądów, 2) ustalenie zasięgu i rodzaju wpływu myśli politycznej na opinię publiczną i kulturę narodową. Prasa wyprzedzała bowiem częstokroć inne rodzaje dokumentów, w których była wyrażana myśl polityczna. Autor proponował uwzględnić w badaniach trzy zespoły ściśle z sobą powiązanych zagadnień: 1) czynniki sprawcze i warunki procesu powstawania oraz powstanie wytworu prasowego, 2) wypowiedzi zawarte w wytworze prasowym z uwzględnieniem ich kontekstów, 3) obieg społeczny i funkcja wypowiedzi prasowych. M.in. zwrócił uwagę na potrzebę uchwycenia relacji między pismem a ośrodkami politycznymi oraz zależności w ramach zespołu ludzi decydujących o treści i formie wypowiedzi prasowej. Omawiając warunki powstawania wytworu prasowego dr hab. A. Paczkowski podkreślił potrzebę uwzględnienia szczególnie: sytuacji prawnej i polityki reglamentacji wolności prasy, możliwości kulturowych i techniczno-organizacyjnych oraz finansowych jakiegoś ugrupowania politycznego, jak również ogólnej sytuacji, w której dana wypowiedź się ukazała. W drugiej grupie zagadnień Autor wskazał na potrzebę uwzględnienia formy wypowiedzi prasowej, w tym m.in. interpretacji tekstów literackich oraz tekstów związanych tylko pośrednio z problematyką myśli politycznej. Mówiąc o obiegu społecznym wypowiedzi prasowej dr hab. A. Paczkowski zwrócił szczególną uwagę na różne poziomy jej upowszechniania w zależności od intencji nadawcy i środowiska odbiorcy, co wpływa na stopień wulgaryzacji danego systemu poglądów w ramach myśli politycznej jakiegoś ugrupowania. Opoowiedział się też za konfrontowaniem tekstu z życiem społeczno-politycznym, czyli praktyczną polityką.

Drugi referent, dr W. Władyka, uznał zarówno ilościowy, jak i jakościowy stan badań nad historią prasy za niezadowalający. W badaniach nad dziejami myśli politycznej prasa nie jest jedynym źródłem, a badacza interesują tylko niektóre wypowiedzi prasowe. Sygnalizując kilka poziomów ich upowszechniania Autor zwrócił uwagę na odgrywanie przez prasę roli niejednokrotnie samodzielnej, tj. niezależnej od ośrodków politycznych. Także pisma tzw. pozapolityczne i wielkonakładowe mogą być źródłem dla historyka myśli politycznej, ponieważ były one środkiem kształtowania światopoglądu czytelnika. Dr W. Władyka zasygnalizował następnie przyczyny gwałtownych nieraz zmian programu jakiegoś pisma i zróżnicowania profilu ideowo-politycznego między ugrupowaniem politycznym a danym pismem. Za kluczowe zagadnienie — trudne pod względem metodologicznym i metodycznym —

uznał analizę treści, przy czym dla badacza dziejów myśli politycznej przydatne są nie tylko artykuły wstępne i rozważania programowe, ale i te wypowiedzi, które dotyczą np. literatury lub ogólnie kultury. Szczegółowa analiza wykazać może czasem brak ideologiczno-politycznej jednolitości treści w obrębie nawet jednego numeru pisma. Powodem tego może być m.in. zróżnicowany intelektualnie i wiekowo oraz społecznie odbiorca. Autor dostrzegł też wpływ na kierunek myślenia politycznego takich czynników, jak dobór informacji, sposób ich podawania, dobór powieści odcinkowych, frazeologia, stereotypy bohaterów itp. Większą wartość przyznał analizie zawartości treściowej niż ilościowej tekstów na dany temat, postulował też przeprowadzenie analizy tekstu pod względem semantycznym i retorycznym oraz stylistycznym.

Pozostałe referaty oleśnickiego sympozjum były w jakimś stopniu konfrontacją omówionych już założeń metodologiczno-metodycznych z konkretnym materiałem prasowym. Doc. J. Myśliński przedstawił ogólną charakterystykę teoretyczno-politycznych periodyków SDKPiL, PPS, PPS Lewicy i PPS Frakcji Rewolucyjnej. Zwrócił uwagę na to, iż: 1) polski ruch socjalistyczny wydawał periodyki przeznaczone dla zróżnicowanego pod względem intelektualnym odbiorcy, 2) w Galicji i zaborze pruskim zamiast periodyków teoretyczno-politycznych posługiwano się prasą dostosowaną do masowego odbiorcy, wykorzystując teksty z periodyków Królestwa Polskiego oraz socjaldemokracji niemieckiej i austriackiej, 3) ze względów cenzuralnych periodyki zaboru rosyjskiego redagowano i wydawano za granicą. Następnie Autor dokonał podziału interesującego go okresu na lata 1893—1900, 1900—1906, 1906—1914, zaznaczając, iż okres pierwszej wojny światowej nie służył inicjowaniu pism poświęconych rozwojowi myśli socjalistycznej. Proponował też wykorzystać w badaniach nad myślą polityczną społeczno-kulturalne pisma legalne, w których pisali m.in. publicyści ruchu robotniczego. W drugiej części referatu doc. J. Myśliński skoncentrował uwagę na: 1) warunkach materialnych i prawnych omówionych w pierwszej części pism, 2) relacjach między tymi pismami a partiami politycznymi, 3) odbiorcach, autorach, redaktorach, 4) gatunkach i formach publicystycznych, 5) porównaniu profilu pism teoretyczno-politycznych polskiego ruchu socjalistycznego z organami socjalistycznymi w Europie. Zgłosił też konkretne postulaty badawcze.

W kolejnym referacie dr A. Juzwenko wyróżnił trzy okresy w rozwoju politycznym organu polskich socjalistów „Przedświt”: genewski (1881—1890), londyńsko-krakowski (1891—1906) i krakowsko-warszawski (1908—1920). W pierwszym z nich pismo dążyło do przeszczepienia marksistowskiej teorii walki klas i rewolucji proletariackiej na grunt polski. Przekonanie o bliskości rewolucji socjalnej spowodowało, iż redakcja „Przedświtu” nie przywiązywała specjalnej wagi do sprawy narodowej. W drugim jednakże okresie główny nacisk położyła na sprawę walki

o wyzwolenie narodowe. Dla niej i dla celów społecznych ruchu poszukiwała wspólnej płaszczyzny w myśli politycznej. Już w tym czasie redakcja gazety rozważała sposoby utworzenia samodzielnej polskiej siły zbrojnej i wykorzystania dla sprawy polskiej układu sił międzynarodowych. Tendencja ta nasiliła się jeszcze mocniej po 1906 r., kiedy to problem walki o wyzwolenie społeczne proletariatu zszedł w PPS Frakcji Rewolucyjnej na dalszy plan. W miarę zbliżania się wojny i zacieśniania związku socjalistów z orientacją na państwa centralne, redakcja prawie całkowicie zaprzestała zajmować się sprawami klasowymi. Główną uwagę koncentrowała na uzasadnianiu konieczności tworzenia własnej siły zbrojnej i aktywnego uczestnictwa w wydarzeniach związanych z wojną. W tym ostatnim okresie i w latach pierwszej wojny światowej na czoło wysunęły się w „Przedświcie” rozważania praktyczne, które zdominowały teorię.

Referat prof. R. Wapińskiego dotyczył „Przeglądu Wszecpolskiego” z lat 1895—1926. Zadaniem pisma było precyzowanie ideologii narodowej, wytyczanie i programowanie długofalowych koncepcji politycznych ruchu endeckiego. Ukazywało się ono w dwóch seriach, dla których datą graniczną był rok 1905. Początkowa mgławicowość i niekonkretność koncepcji politycznych „Przeglądu” zastąpiona została w latach 1898—1899 wyraźnym skryształowaniem zasad doktrynalnych i celów politycznych narodowej demokracji. W „Przeglądzie” ukazała się pierwsza edycja *Myśli nowoczesnego Polaka* R. Dmowskiego, który z J. Popławskim należał do najczęstszych autorów pisma. Referent scharakteryzował główne zasady doktrynalne i koncepcje polityczne ruchu endeckiego, zwrócił uwagę, iż do 1904 r. ruch socjalistyczny nie był traktowany w piśmie pierwszoplanowo i że sformułowano w nim program organiczności politycznej, rozbudowany następnie w latach 1901—1902. Pierwsze enuncjacje gazety na temat sojuszników i orientacji politycznych pochodzą z 1898 r., przy czym orientacja endencji na Rosję carską nie zmieniła negatywnej oceny panujących w niej stosunków. Innym elementem zawartości pisma były rozważania na temat zasięgu terytorialnego państwa polskiego. Druga seria gazety charakteryzowała się zmianą zespołu autorów (w piśmie pisali m.in. Rybarski i Kozicki) oraz charakteru ruchu endeckiego. Myśl endecka weszła w okres precyzowania sformułowanego wcześniej szkieletu programowego. Związanie drugiej serii z praktyczną polityką w większym stopniu niż pierwszej sprawia, że większą przydatność dla badań nad myślą polityczną ma pierwsza seria „Przeglądu”.

Przedmiotem referatu prof. W. Wrzesińskiego były przeobrażenia koncepcji politycznych „Dziennika Poznańskiego” w latach 1859—1914. Gazeta była pierwszym nowoczesnym pismem codziennym w zaborze pruskim, dążącym do objęcia zasięgiem oddziaływania wszystkich ziem tego zaboru i kształtowania opinii polskiej w pozostałych. „Dziennik”,

przeznaczony początkowo dla liberalno-demokratycznego ziemiaństwa, zyskał sobie szybko nową inteligencję i oddziaływał na włościanstwo. Niezależna początkowo postawa polityczna gazety i poglądy demokratyczne ewoluowały na przełomie wieków w kierunku konserwatywnym, co ugruntowało się w latach pierwszej wojny światowej. Zawarty w gazecie system poglądów politycznych pozwala historykowi określić sytuację Polaków w zaborze pruskim, przy czym największe trudności stwarza odtworzenie stale krytycznego stosunku do polityki niemieckiej w sprawie polskiej. „Dziennik” przez cały czas miał poważne znaczenie opiniotwórcze, a w pierwszym trzydziestolecu był też pismem formułującym idee. Z tych powodów Autor szczególną uwagę skoncentrował na wydobyciu z gazety podstawowych koncepcji programowych z lat sześćdziesiątych. Ton nadawał im solidaryzm narodowy, hasła organicznikowskie oraz wzgląd na sytuację międzynarodową. W związku z możliwością wybuchu konfliktu europejskiego gazeta przygotowywała doń Polaków pod względem ekonomicznym i cywilizacyjnym, licząc na możliwość przejścia do działań politycznych.

Autorka ostatniego referatu oleśnickiego sympozjum, dr S. Lewandowska, skoncentrowała uwagę tylko na niektórych zagadnieniach związanych z tematem (rola wychowawcza prasy konspiracyjnej, przewyższanie defetyzmu, programowanie wzorców wychowawczych i moralnych, rola tradycji historycznej we wzmożeniu ruchu oporu). Szczególnie w tej ostatniej sprawie ujawniło się zróżnicowanie poglądów w zależności od obozów politycznych. Prasa AK nawiązywała chętnie do doświadczeń harcerstwa, tradycji wojska polskiego i konspiracyjnych doświadczeń POW. Prasa PPR, nawiązując często do Polski międzywojennej, formułowała cele szeroko rozumianego frontu narodowego. Autorka zwróciła uwagę na inny niż SDKPiL oraz KPP stosunek prasy PPR do dziejów ojczystych, na szukanie przez nią genealogii w ruchach postępowo-niepodległościowych oraz na wiązanie przeszłości z terażniejszością.

Dyskusja nad referatami wykazała żywe zainteresowanie uczestników tematem sympozjum. W pierwszym dniu dotyczyła ona czterech pierwszych referatów. Red. K. Koźniewskiego zaniepokoiła tendencja do zbyt dalekiego izolowania się historyków myśli politycznej i historyków prasy oraz traktowania pism jako wytworów kulturowych samych w sobie, niezależnych od stronnictw politycznych. Prof. B. Zakrzewski zgłosił propozycje badań prasy w jej relacji do problemów kulturalno-literackich. Wskazał na rolę historii literatury i materiałów literackich dla tematu badawczego. Mają one większą nośność społeczną od materiałów prasowych. W badaniach nad myślą polityczną prof. B. Zakrzewski widział również miejsce dla teoretyka literatury i językoznawcy. Prof. H. Zieliński, dzielając obawy red. K. Koźniewskiego co do izolowania się historyków prasy, zwrócił uwagę, iż proble-

my podniesione w obydwu referatach metodologicznych i przez prof. B. Zakrzewskiego uczulają historyka myśli politycznej na nowe elementy badań, które nie mieściły się w badaniach tradycyjnych. Badania np. nad stylem, językiem itp. wypowiedzi prasowych mogą być przydatne dla ustalenia adresatów tych wypowiedzi i zawartych w nich tendencji (tzw. słowa-klucze). Za szczególnie potrzebną uznał prof. H. Zieliński pomoc historyków prasy w badaniach myśli politycznej tych pism, które deklarowały się jako „niezależne”, „ponadpartyjne” itp. Mówił też o kryteriach wyróżniających myśl polityczną od ideologii, doktryny i programu. Jednym z nich jest szczebel ogólności sformułowań: najwyższy w ideologii i doktrynie, najniższy — w programie, średni — w myśl politycznej, koncepcjach politycznych. Mgr U. Jakubowska podzieliła się refleksjami nad relacjami między ugrupowaniem politycznym a redakcją, zwracając uwagę na inne znaczenie w przeszłości terminu „organ centralny”; np. gazety terenowe były równorzędne endeckiej „Gazecie Warszawskiej”, a niektóre sprawy (np. problematyka niemiecka) były w nich lepiej opracowywane. Dr M. Czaplński zgodnie z tendencją referatów proponował ujmowanie myśli politycznej w szerokim kontekście spraw społeczno-politycznych i badanie recepcji oraz skuteczności jakichś kierunków w rozwarstwionym społeczeństwie. Mgr E. Czapiewski na przykładzie publicystów „Słowa” wileńskiego uzasadniał tezę o wpływie sytuacji materialnej autora na treść jego pisarstwa. Prof. R. Wapiński zasygnalizował problem miejsca różnorodnych publikacji prasowych w myśli politycznej i ważności ustalenia tego, kto i jak pisze. Postulował też zająć się w badaniach nad skutecznością oddziaływania prasy kwestiami kolportażu. Według dra S. Rudnickiego wysokość nakładu danego pisma nie jest pierwszoplanową sprawą w badaniach nad myślą polityczną, a jej źródłami mogą być instrukcje wewnętrzne, materiały z zebrań partyjnych itp. Historię prasy uznał dyskutant za naukę pomocniczą dla badań nad myślą polityczną, którą trudno jest oddzielić od kultury politycznej. Zdaniem doc. A. Ajnenkiela trudności tych badań wynikają z tego, iż historycy prasy proponują takie metody, które nie zawsze są przydatne dla historyka myśli politycznej, a ponadto występuje często zjawisko przenoszenia dzisiejszych wyobrażeń i terminologii w przeszłość. W badaniach powinno się rozszerzyć element sytuacji prawno-politycznej i uwzględnić element taktyki danego ugrupowania. O tej ostatniej sprawie mówił też dr J. Kancewicz, proponując uwzględnić zróżnicowanie geopolityczne dla okresu zaborowego. Większy zasięg oddziaływania przyznał pismom długo ukazującym się i organom ugrupowań panujących oraz legalnych, a jeśli chodzi o rolę literatury, to w większym stopniu niż myśl polityczną przekazuje ona — zdaniem dra J. Kancewicza — ideologię. Kolejny dyskutant, doc. Z. Dworecki, zwrócił uwagę na ważność oddziaływania czytelników na prasę, przedstawiając zebrany własny schemat badań

myśli politycznej w tym względzie. Prof. J. Demel podkreślił potrzebę współpracy w badaniach nad myślą polityczną specjalistów z różnych dziedzin i opracowania katalogu problemów tak, aby publikacje prasoznawcze były użyteczne dla historyka myśli politycznej. Doc. A. Żarnowska zwróciła uwagę na sprawę docierania idei politycznych do szerokiego odbiorcy i obiegu społecznego informacji prasowej, jako szczególnie ważną dla historyka myśli politycznej. Dr L. Smółka zajął się przedmiotem, podmiotem oraz źródłami myśli politycznej, relacjami między myślą polityczną a ideologią, doktryną i programem, zwrócił uwagę na geopolityczne zróżnicowanie międzywojennej myśli politycznej, jeśli chodzi o myśl krajową i na nie wyzwolonych kresach zachodnich. Poruszył też problem samodzielności prasy w dziedzinie kształtowania myśli politycznej, sprawę oddziaływania społecznego myśli politycznej przekazywanej za pomocą prasy, pism niezależnych i roli literatury drukowanej w prasie na przykładzie prasy polskiej Śląska Opolskiego w latach 1922—1939. Z kolei doc. J. Holzer podkreślił umowny charakter przedmiotu badań określanych jako badania nad myślą polityczną. Mówiąc o myśli politycznej i polityce uznał tę ostatnią za bardziej pragmatyczną, związaną z propagandą polityczną. Mgr. A. Garlicka zwróciła uwagę na inną niż współcześnie rolę dzienników dziewiętnastowiecznych, kiedy dla myśli politycznej znaczenie miały tygodniki. Postulowała badać także recepcję myśli politycznej na podstawie metod statystycznych i za pomocą materiałów wspomnieniowych. Dr W. Suleja spośród trzech pól badawczych (twórcy, przekaz, recepcja) pierwszoplanowe znaczenie przyznał twórcom i recepcji myśli politycznej. Proponował też w większym stopniu uwzględnić w badaniach pisma nielegalne. Z kolei mgr W. Sokołowska mówiła o narodzinach prasy robotniczej w Galicji w drugiej połowie XIX w. i o literaturze pięknej drukowanej w tej prasie, podkreślając potrzebę badania pism-efemeryd.

W drugim dniu obrad dyskusja objęła również pozostałe referaty sympozjum. Doc. J. Terej zwrócił uwagę, że szczególnie referat dr S. Lewandowskiej był odejściem od historii prasy i myśli politycznej. Prasę konspiracyjną uznał za wdzięczne pole badawcze z powodu braku nacisków na redakcję i ograniczeń prawnych. W sprawie dwóch serii „Przeglądu Wszechpolskiego” doc. J. Terej polemizował z prof. Wapińskim twierdząc, iż mowa powinna być raczej o dwóch różnych pismach, które zachowały ciągłość tytułu i winietę. Jeśli chodzi o niespójność myśli politycznej w gazecie, wiązał ją z zamierzoną grą polityczną jej dysponenta. Dr M. Czaplinski zajął się problemem myśli politycznej w dwóch płaszczyznach użytkowych: wewnętrznej i „eksportowej”, zaznaczając równocześnie, iż „Dziennik Poznański” niektóre myśli adresował do opinii niemieckiej, a inne do polskiej. Podkreślił też potrzebę prowadzenia badań porównawczych w celu sprawdzenia przepływu idei w sensie międzynarodowym, międzyzaborowym. Dr H. Winnicka, po-

wołując się na druki konspiracyjne, potwierdziła wnioski referatu dr S. Lewandowskiej. Dr T. Kulak przytoczyła z kolei autoocenę twórców i wykonawców myśli politycznej endecji (Dmowski, Popławski) z 1901 r., z której wynikało, iż „Przegląd Wszechpolski” spełniał raczej cele informacyjne, natomiast gorzej wywiązywał się z zadania, jeśli chodzi o dyskusję polityczną ze stanowiska interesu narodowego. Był za trudny dla ogółu społeczeństwa. Doc A. Ajnenkielowi zabrakło w referacie dr S. Lewandowskiej ewolucji przedstawionego w nim procesu oddziaływania prasy na społeczeństwo w warunkach braku państwowości i w konspiracji. Dyskutant zwrócił uwagę na nieuniknione samoograniczenia redakcji w wyrażaniu myśli politycznej w warunkach okupacji. Red. W. Bartoszewski — za prof. H. Zielińskim, a w przeciwieństwie do red. K. Koźniewskiego — poparł wywody mgr W. Sokołowskiej o konieczności uwzględniania w badaniach pism-efemeryd, przyznając im wielkie znaczenie. Za przydatne uznał też materiały literackie, satyrę, fraszkę, esej, reportaż literacki, jak również badanie stylu. Red. W. Bartoszewski podzielił się następnie uwagami na temat referatu o prasie konspiracyjnej, podnosząc m.in. problem jej wysokiego autorytetu podczas okupacji. Z kolei doc. A. Żarnowska postawiła pytania, czy rzeczywiście „Przegląd Wszechpolski” był autorytetem dla spraw myśli politycznej, czy autorytet pisma nie opiera się jednak na autorytecie autorów, czy w pismach socjalistycznych były również takie autorytety. Jej zdaniem prasa nie jest w dostatecznej mierze podstawą dla odtwarzania myśli politycznej i dlatego trzeba sięgać również do innych źródeł. Za ważne uznała też badanie relacji między polityczną rolą prasy a kształtowaniem postaw. Zwróciła ponadto uwagę na zbieżność politycznej roli prasy w okresie zaborów i drugiej wojny światowej. Mgr W. Sokołowska podzieliła się uwagami na temat ideologii solidaryzmu narodowego w „Dzienniku Poznańskim”. Z kolei red. K. Koźniewski stwierdził ogromny autorytet prasy konspiracyjnej, nieporównywalny z okresem wolności. Zakwestionował pisanie o niej jako o prasie „w ogóle”, na co dr S. Lewandowska stwierdziła, iż referat oparła na wybranych tytułach i grupach czasopism. Prof. R. Wapiński podtrzymał natomiast tezę o przydatności pierwszej serii „Przeglądu Wszechpolskiego” do badań nad myślą polityczną, choć zastrzegł się, iż nie dotyczy ona każdego nurtu politycznego.

Na zakończenie prof. H. Zieliński stwierdził wielki pożytek z oleśnickiego sympozjum, zwłaszcza gdy chodzi o przedstawione na nim propozycje metodologiczne. Za ważny uznał prof. H. Zieliński problem autorytetu prasy i jego źródła oraz przełamywania barier różnych dyscyplin zainteresowanych prasą i myślą polityczną. Autentyczność dyskusji pozwoliła m.in. wydobyć szczególnie trudności badań nad myślą polityczną, do których prof. H. Zieliński zaliczył: 1) śledzenie recepcji

przekazu prasowego, 2) uchwycenie zróżnicowania między prasą ideotwórczą a inną (dzienniki).

Obrady zakończono przemówieniami pożegnalnymi organizatorów: dyrektora IH Uniwersytetu Wrocławskiego prof. W. Wrzesińskiego i przewodniczącego KNH wrocławskiego Oddziału PAN prof. M. Jakóbca.

Leonard Smółka

SESJA NAUKOWA W MOSKWIE

Organizowane corocznie przez Wydział Dziennikarski Uniwersytetu Moskiewskiego międzynarodowe sesje naukowe mają już swoją dobrą tradycję. Poświęcone węzłowym, trafnie dobieranym zagadnieniom z bogatej problematyki badań prowadzonych nad środkami masowej informacji i propagandy w krajach socjalistycznych są zawsze okazją do żywej wymiany poglądów i doświadczeń, a także z reguły owocują interesującymi inicjatywami naukowymi. Na sesji, która odbyła się w Uniwersytecie Moskiewskim w dniach od 6 do 11 czerwca 1977 r., problem „Rewolucja socjalistyczna a dziennikarstwo”, chociaż związany z 60 rocznicą Rewolucji Październikowej, rozważany był nie w konwencji jubileuszowej, lecz w świetle nowych osiągnięć badawczych i twórczej refleksji nad rodowodem socjalistycznego dziennikarstwa.

Oprócz licznej delegacji radzieckiej reprezentującej poszczególne ośrodki uniwersyteckie w konferencji uczestniczyło ponad czterdzieści przedstawicieli uniwersyteckich studiów dziennikarskich oraz stowarzyszeń dziennikarskich z dziewięciu krajów socjalistycznych. Obrady otworzył członek KC KPZR przewodniczący Związku Dziennikarzy Radzieckich, naczelny redaktor „Prawdy”, członek-korespondent Akademii Nauk ZSRR, prof. dr W. Afanasjew. W wystąpieniu swoim podkreślił m.in. wagę spotkania dla zespolenia wysiłków badawczych i dalszego postępu studiów nad aktualnymi zagadnieniami z zakresu teorii i praktyki dziennikarstwa. Referat wprowadzający *Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa a główne problemy rozwoju dziennikarstwa komunistycznego* przedstawił dziekan Wydziału Dziennikarskiego UM prof. dr J. Zasurski.

Trzydzieści referatów bądź komunikatów naukowych wygłoszonych na sesji odnosiło się do jednego z czterech wątków tematycznych. Pierwszym z nich była rola prasy bolszewickiej w Rewolucji Październikowej, następne dwa dotyczyły wpływu Rewolucji na rozwój zagranicznej prasy komunistycznej i robotniczej oraz odbicia na jej łamach rewolucyjnych wydarzeń, ostatni poświęcony został miejscu i znaczeniu dziennikarstwa komunistycznego i robotniczego w światowym procesie rewolucyjnym.